

mišljenja i komentari

Kultura laži

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Reći da je laž čedo dvadesetog stoljeća, bilo bi pretjerano, štoviše tako što reći značilo bi ljutiti čitatelja prijesnom laži. Ljudi lažu oduvijek: još je Sun Tze govorio kako neprijatelj uvijek mora misliti da ćeš učiniti drugo nego što smjeraš, a nijedan se još rat dobio nije bez varke, obmane, laži. Dvoličnost građanskog društva sa svojim "društveno prihvatljivim" lažima – lažima iz pristojnosti pa čak i iz čovjekoljublja – svima je poznata, pa i onima među nama koji tom društvu nikad nisu pripadali. Treba samo čitati roman 19. stoljeća, Dostojevskog ili Maupassanta, pa da se u to više nego uvjerimo. Pa ipak, ima nešto u laži našega doba što je izdvaja iz laži svih drugih povijesnih razdoblja. Ma koliko se ljudi po mišljenju razlikovali, ma koliko smatrali da su tradicionalne istine preživjele, ma koliko je – kako govorahu sofisti – čovjek mjera svih stvari (pa je sve relativno), ipak je vladalo čvrsto uvjerenje da iza svih ljudskih nedoumica, dvojbi, lutanja i zabluda mora postojati jedna jedina, čvrsta i čista, univerzalna i sveta istina. Mišljenje je mišljenje, a istina je istina, reći ćemo parafrazirajući Platona, a odjek te njegove misli naći ćemo i u Hegela: "Filozofija je objektivna nauka istine, nauka njezine nužnosti, pojmovna spoznaja, a ne neko mnijenje, niti isprepanje mnijenja."¹

Laž nije *novum*, ali je novo vjerovanje da se laž može pomiriti s istinom. Vjera se miri s ateizmom u "agnosticizmu", premda jedan agnostik među stotinom jedva da znade što je to agnosticizam, na čemu se temelji i od koga potječe.* Katolicizam se miri s homoseksualizmom, kao da nitko nikad nije čuo o Sodomi (Post 19:5–8), miroljubiva se pak narav islama dokazuje paljenjem zastava i kuća, državna neovisnost odbacivanjem načela *regnum regno non prescribit leges*, a demokracija vojnom silom i policijskom represijom. Zašto je to tako?

Mislim da čitatelj od mene očekuje previše ako se nada da ću na to složeno pitanje odgovoriti u ovom kratkom članku. Pa ipak: mislim da korijen svijeta treba potražiti u promidžbi, propagandi – u trgovačkom i političkom marketingu. Gledam *jumbo*-plakat na

kojem piše "život bez soli", a pokraj natpisa koči se velika slika boce mineralne vode. A u mineralnoj vodi jedva da ima ičeg drugog osim natrijeva hidrogenkarbonata, dakle natrija. Ili ona pomaže za smeđim, nerafiniranim šećerom – koji valjda zbog svoje boje više nije saharoza. No to nitko više ne vidi. O tome se ne misli. Nitko više ne shvaća laž ozbiljno. Nazvati predsjednika republike plaćenikom strane obavještajne službe nije ni zazorno ni skandalozno – jer je "normalno i legitimno" da se u predsjedničkoj kampanji laže, pred izbore podvaljuje. Danas više nitko, kao što rekoah, ne shvaća laž ozbiljno. A tko ne shvaća ozbiljno laž, ne shvaća ozbiljno ni istinu.

"Ova metoda za sintezu što ste mi je predložili", veli mi suradnica, "ne vrijedi ništa." Pa nastavi: "Pokušala sam je ponoviti, no produkt se ne može detektirati ni kromatografski." Gledam je u čudu jer je sinteza objavljena u ponajboljem časopisu, nakon što je prošla sve recenzije. Njoj je pak to sve posve normalno jer, kaže, vidi se da ni sami autori više ne primjenjuju postupak koji su objavili. Drugi mi pak kolega otkriva da teorijska metoda objavljena u pet članaka ne daje nikakav rezultat. I još se čudi što se ja tome čudim i toliko inzistiram da se unatoč neuspjehu rečenom metodom pokuša nešto učiniti. "Autor je nešto zbrljao", reče suho. I jest.

Ima takvih laži na pretek. Ljudi se hruste objavljivanjem u časopisima s velikim indeksom utjecaja, a nije briga ni njih ni druge je li njihov članak, unatoč objavljivanju u uglednom časopisu, itko citirao. Broje se citati, a da se nitko ne pita tko je i zašto članak citirao. Ljudi postaju koautori knjige, a da u njoj nisu napisali nijednu rečenicu. Podižu se instituti, a da je svima i svakome oduvijek jasno kako nema novca za njihovo opremanje. Svi znaju i ne znaju, svi vjeruju i ne vjeruju, svi govore i svi šute. Granica, ma koliko tanka bila, koja dijeli istinu od laži više ne postoji. Nema je. Eto, zato našu kulturu nazivam kulturom laži.

Literatura

1. G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, Berlin, 1840.

* Čisti je um u teorijskoj upotrebi transcendentan, a u praktičnoj imanentan (Kant).